

Тетяна Дзюба
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
Кафедра літератури, методики її навчання,
історії культури та журналістики
tadzuba@gmail.com

УДК 821.161.2.09"20":821.163.3.09"20"
<https://doi.org/10.18485/slavistika.2022.26.2.11>
Оригіналан научни рад
примљен 09.10.2022.
прихваћено за штампу 24.11.2022.

МОТИВ ГІДНОГО ПРОЩАННЯ У ПОЕЗІЇ РІСТО ВАСИЛЕВСКИ «РОЗМОВА ПРО БАТЬКІВСЬКИЙ ВИБІР МІСЦЯ ДЛЯ ДОМОВИНИ» ТА У НОВЕЛІ МАРІЇ МАТІОС «НЕ ПЛАЧТЕ ЗА МНОЮ НІКОЛИ»

У статті досліджено художнє втілення поховальних традицій у творах Рісто Василевські та Марії Матіос. З'ясовано спільне та відмінне в репрезентованих ними обрядах, звичаях та ритуалах, пов'язаних із похованням. Специфіка текстів розкрита з погляду естетики, поезики та світоглядно-аксіологічних орієнтирів як єдиної семантичної системи. До інтерпретації аналізованих творів залучено міфо-архетипний, фольклорний та філософсько-релігійний контексти.

Ключові слова: метафора, символ, етнографізм, поховальна обрядовість, народні вірування, обряд переходу.

The essay discusses the artistic embodiment of funeral traditions in the works of Risto Vasilevski and Maria Matios. The commonalities and differences in the rites, customs and rituals associated with burial are analyzed. The specificity of the texts is revealed in terms of aesthetics, poetics and worldview and axiological guidelines as a single semantic system. The interpretation of the analyzed works includes the mythic-archetypal, folkloric and philosophical-religious contexts are involved in.

Keywords: metaphor, symbol, ethnography, funeral rites, folk beliefs, rite of passage.

Постановка проблеми. Якщо метаконцепт смерті, поховальна обрядовість в українській класичній літературі ставали об'єктом наукової рецепції, то сучасне письменство з цього погляду вивчене недостатньо. З окресленої проблематики вкрай мало компаративних студій, зокрема і в межах слов'янських літератур. Здійснення означених досліджень ускладнюється станом перекладацької справи, який характеризується спорадичністю, несистемністю, увагою до другорядних текстів, а не до кращих художніх набутоків. Отже, такі зіставні студії на часі.

Один із чільних представників сучасної македонської та сербської літератури Рісто Василевські відомий українському читачеві передусім завдяки перекладам Анни Багряної («Храм, справді, храм», 2011) і Сергія Дзюби у співавторстві з Оленою Дзюбою-Погребняк та ін. («Серце кола», 2018). Познайомитися з творчістю першорядної української письменниці Марії Матіос балканська публіка змогла 2011 року, коли Діана Ділл здійснила переклад хорватською мовою «Солодкої Дарусі».

Тексти Рісто Василевські «Розмова про батьківський вибір місця для домовини» та Марії Матіос «Не плачте за мною ніколи», до яких маємо наміри звернутися у статті, містять розпорядження щодо поховання. Як відомо, традиції,

пов'язані зі смертю та похованням, включають низку звичаїв – практичних, утилітарних дій; та умовних, символічних за своїм характером, позбавлених практичної доцільності обрядів чи ритуалів.

Межі жанру новели дають можливість Марії Матіос розкрити в художній площині усі етапи переходу зі світу живих у потойбіччя: запалення свічки, оповіщення про смерть, ритуальної купелі, втілення права небіжчика на особисті речі, похорону, поминок та ін.

Гуцульський ареал письменника художньо відтворює в річищі традиції, яку започаткували О. Кобилянська, М. Черемшина, М. Коцюбинський, репрезентуючи міфологічні, релігійно-філософські, соціально-побутові коди у межах одного твору. Усі вони тісно пересновані, подеколи той чи той аспект переважає над іншим. Як у випадку зичення труни, коли соціальні зобов'язання вивисуються над сакральними уявленнями про те, що не можна давати в борг не лише домовину, а й дошки на неї – «мертвому не годиться позичати» (Чубинський Кн.2 1995 : 202).

Табу, забобони, повір'я, прикмети – усе, що головна героїня новели М. Матіос Юстина називає знаками і знаннями, система поглядів на смерть є виявом світогляду народу. У своєму дослідженні ми з'ясовуємо паралелізми, наявні в обох творах, вони простежуються під час збирання скрині на смерть, вибору місця для поховання, передаванні речей на той світ через небіжчика (материного пальта у Рісто Василевскі та свічки у Марії Матіос). Висловлюємо припущення, що природа цих аналогій функціонально-типологічного, пов'язаного з архаїчними формами мислення, а не контактного характеру. Поховальна обрядовість давніша, аніж хрещення чи весілля, у багатьох слов'янських народів вона має спільну древню основу.

Художньо-біографічний твір Рісто Василевскі близький до розряду віршів-тестаментів, пам'ятників, але не належить до нього. Адже цей ліричний жанр повинен містити ціннісні орієнтири автора (щоправда, зустрічаються у згаданій жанровій формі й приклади опосередкованого зв'язку між образом літератора та змістом); імітувати структуру заповіту (Лексикон 2001: 106–107), а не виявляти останню волю, заповідь індивіда, як у «Розмові про батьківський вибір місця для домовини».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальне теоретичне підґрунтя статті склали дослідження представників міфо-ритуальної (М. Еліаде, О. Потебня), порівняльно-міфологічної (М. Мюллер, О. Веселовський, Ф. Буслаєв, Є. Мелетинський), психоаналітичної (К. Юнг, Е. Фром) шкіл, праці антропологів, етнографів, етнологів, фольклористів, у яких розкриваються питання поховально-поминальної звичаєвості (М. Костомарова, В. Гнатюка, Ф. Колесси, З. Кузелі, П. В. та В. В. Іванових, П. Чубинського, І. Беньковського, А. Онищука, Р. Гузія, М. Маєрчик та ін.). Окрема увага приділена розвідкам, присвяченим обряду переходу в художній площині, – цей аспект найбільш повно осягнений у стосунку до класичної літератури, передусім до літературного модернізму, – а також студіям, в яких розглянутий «гуцульський текст», тощо.

Виклад основного матеріалу. У новелі Марії Матіос осьовим елементом оповіді є завчасно змайстрована домовина. Гріб, вперше виготовлений 25 чи 30 років

тому, неодноразово позичався нагло померлим односельцям. У нарації головної героїні Юстини перипетії з труною стають канвою, на яку нанизані життєві історії краян. Колоритно зображені постаті спочилих: головихи, Гафії Калинякової, запеклого мисливця Сави, Гриця-коваля, мольфарки Варвари Білейчучки, чудного музики Фіцика, якого і поховали зі скрипкою. Останній належить до наскрізних образів-персонажів у творчості Марії Матіос – під час весільної «гуцулки» Михайла та Матронки зловіще обірветься струна на Фіциковій скрипці у «Солодкій Дарусі». А ще – до галереї диваків-маргіналів, які, незважаючи на злигодні долі, воліють жити у злагоді зі своїм внутрішнім еством, адже «людина, – за визначенням авторки, – істота не тільки слабка, але й неймовірно сильна і чиста, навіть у своєму каліцтві, бідності і позитивній приреченості. Подеколи – навіть сильніша від здорових і вдатних. І саме цим – вища» (Дзюба 2008: 117). І, як це часто буває у творах Марії Матіос, приватний досвід окремої людини переростає власні межі, витворюючи панораму життя села, регіону, країни.

Соціальний фактор у літераторки означений, передусім, як «закон людський», «мирський».

Утім, не менш важливими, аніж соціальний, є фольклорний і міфо-ритуальний плани. Приховані чи безпосередні апеляції до народної словесності можна спостерегти вже у заголовку новели, який фактично являє собою парафраз назви народної легенди «Гріх довго плакати по мертвому» із записів, упорядкованих Б. Грінченком. (Етнографические материалы Вып.2 1897 : 92). Власне, і в основу новели покладений баладний мотив про наперед виготовлену домовину:

*За хатою явір, треба його стяти,
Треба мені, молодії, трумно збудувати.
Трумно збудувала, нагору сховала,
Ой лежало моє трумно штири роки дурно.
А на п'ятім році стало говорити:*

– Ой час мені, ой час мені в сирій землі гнити (З гір Карпатських 1981: 195)

Як зазначає український дослідник танатології Р. Гузій, «різні, зокрема й подібні до українських, звичаї та повір'я, пов'язані з дочасною підготовкою до смерті, були поширеними в багатьох слов'янських народів. Так, у Сербії літні чоловіки, рубаючи ліс, підшукували собі добре дерево, щоб зробити з нього дошки для труни. У деяких районах майстрували й домовину та зберігали в ній одяг «на смерть» (Гузій 2007: 179).

Феномен смерті у просторі міфу розкривається М. Матіос через низку аспектів, зокрема смерті як складової буття: «вели-и-ке діло – смертєчка наша» (Матіос 2001: 216), певного його підсумку: «як живеш по-людськи, то й ховати тебе мають по-людськи» (Там само: 219), ірраціональних прогностичних чинників: «і ніколи <...> не говоріть при житті дурниці про смерть» (Там само: 221). Але чи не найширше проблема смерті осмислюється в контексті гріха і кари: легку смерть потрібно заслужити (Там само: 220), адже «навіть за скривджену звірину гріх маємо, а що вже казати за людину?!» (Там само: 217), безгрішна людина і в труні гарна, знає свій урочний час: «колись то старі люди <...> навіть день своєї смерті знали» (Там само: 217).

Смерть у художньому трактуванні Марії Матіос та Рісто Василевскі є лише обрядом ініціації, переходу до інших форм існування. Уявлення про подолання межі, зміну локусу перебування експлікуються у системі родинно-обрядової творчості, яка включає обряди весілля, народження дитини, смерті, а також ритуальні дії під час закладення і будівництва нового дому та новосілля. Вже М. Костомаров – один із перших українських дослідників міфологічного світогляду – як джерело міфологічного мислення давніх народів розглядав віру у загробне життя та вшанування покійників (Костомаров 1994: 257). Такий погляд, у різних варіаціях, які стосуються безсмертя душі, розроблений і в релігійній та філософській площинах, зокрема у працях М. Бердяєва, М. Лоського, В. Соловйова, М. Федорова, Л. Шестова.

Колиска, труна, нова оселя – уречевлені образи, пов'язані з переміщенням до іншого світу. Традиція створення домовини, як відомо, започатковується у добу трипільської культури, з її культом землі. Тоді ж на зміну спаленню приходить обряд поховання у землю, набуває важливості вибір місця для нього – у гаю, лісі чи полі. З тієї пори справляється тризна (жертвний обід) за небіжчиком. Попри вплив християнства язичницька архаїка, втілена у стихіях вогню, води і землі, в поховальній обрядовості збережена до сьогодні.

У поезії Рісто Василевскі місце довічного спочинку батька також інтерпретується як нова оселя. Образ дому концептуалізується через його атрибут – ключ, згадки про який неодноразово повторюються, набуваючи символічного значення.

Міркування Юстини з новели Марії Матіос «Не плачте за мною ніколи» про останній прихисток, «трунвочку» містять ціннісні, поведінкові критерії, моральні приписи: «Другі думають, що їх хатка ота, що три поверхи має, або ота, що на чотирьох колесах їде, а воно, дочко, ні. Оце наша найголовніша хатка <...>», бо смерть – «то лиш друге життя» (Матіос 2001: 217, 228). А отже, людська кончина у творі, як уже зазначалося, асоціюється з переродженням, початком; переходом до іншого статусу, до вічності; з царством Божим.

Важливим елементом передпоховального обряду в текстах згаданих авторів є збирання скрини на смерть. У Рісто Василевскі, окрім того, йдеться про завершення земних справ, передавання спадку.

Під час вибору місця для домовини на цвинтарі, варто акцентувати на метафорично висловлених емоційно-чуттєвих чинниках, коли йдеться про батька у Рісто Василевскі: «тут поховано забагато болю, а там – / не хотів би його ще більше / додати... у тіні горіха – холодно» (Василевскі 2011: 102), та значно ширших просторових засягах у новелі Марії Матіос, де фактично окреслюється територія життя і смерті. Хоча і тут є маркери – Юстина прагне впокоїтися коло грушки, своїх діточок і дідика (Матіос 2001: 231).

У цьому випадку також можемо спостерегти вияв традиції, яка майже втрачена, садити на могилах померлих дерева, зокрема плодові. Про неї короткі відомості подав В. Гнатюк у праці «Похоронні звичаї й обряди». Пізніші дослідники (М. Моздир, Р. Сілецький та ін.) звернули увагу на те, що це явище – загальнослов'янське, зауваживши широке поле його тлумачень з погляду функціонального і з погляду давніх вірувань.

Ще один спільний для аналізованих текстів мотив – передавання через небіжчика речей і предметів зі світу живих у потойбіччя. У поезії Рісто Василевські йдеться про пальто матері, яке забули покласти, споряджаючи її в останню дорогу (Василевські 2011: 101). Прикметно, що для одягового коду поховальної обрядовості загалом не властиво поміщати в труну верхнє вбрання. Адже відповідно до релігійної семантики смерть асоціюється із переходом у безтілесний стан. «Душу уявляли леткою, всепроникною субстанцією, що радше була позбавлена тіла-одягу, тіла-кожуха», – зауважує дослідниця семіотики тілесності в українській обрядовій традиції М. Маєрчик (Маєрчик 2011: 165).

Настанова щодо «наредування» спочилого у тонкі шати експлікується в апокрифі про чистилище: «Петро, заперши великі двері, розтворит малі до раю, такі малі, як кагла, та й скаже: «Хто може, най пролазит до раю». Хто у тоненькім шматю, пролізе борзо, не ме си мучити; тому убирают небіжчика у як найтонше шмате» (Михайлецький 1912 : 309). Пишучи про надмірність одягу, скажімо, дві сорочки, на покійнику в деяких регіонах, М. Маєрчик зауважує: «А проте ця надмірність була водночас неповна: в усіх цих випадках не одягають верхнього одягу, взуття та ременя» (Маєрчик 2011: 178).

Новела Марії Магіос містить великий масив вірувань, приписів, забобонів, повір'їв, знаків, які стосуються поховальної обрядовості та мають на меті полегшити лімінальній особі подолання межі й водночас виконати захисну функцію щодо світу живих: «У похоронних звичаях українців обряди, які стосуються покійника, переплелися з обрядами, що спрямовані на охорону живих. З одного боку – турбота про тіло і душу померлого, бажання віддати йому належну шану, з іншого – намагання охоронити від покійника членів сім'ї, навіть жителів села, а також домашніх тварин, посіви тощо» (Чмелик 1994: 236).

У «Не плачте за мною ніколи» авторкою художньо втілені забобони про те, що мрець може злякати дітей; що жінка, котра зайшла в тяж, побачивши покійника, народить неживу дитину; що, якщо під час ритуального миття випустити небіжчика, то потім нічого не буде триматися рук; коли покласти виделки на «комашні» (поминках), – спочилого чорти носитимуть на вилах, і багато інших. Нерідко страждання односельців Юстини пояснюються не переступом моралі, а порушенням усталеного – традицій, звичаїв, певних табу.

Увесь цей комплекс пересторог, обмежень, заборон, прикмет – вияв не лише уламків архаїчних форм мислення, а й спостережень та життєвого досвіду; у ньому поєднані сакральне і світське начала.

Мотив гідного прощання у творчості Марії Магіос та Рісто Василевські розкривається у різній стильовій тональності, неоднаковими засобами художнього вираження. Письменниця широко уводить до оповіді етнографізми, відтворюючи колективний погляд на феномен смерті. Юстина, моделюючи свій відхід, вписує його до контексту місцевого поховального досвіду та української поховальної звичаєвості загалом. Відтак, йдеться про особливості актуалізації, мистецьке відображення, функціонування та інтерпретацію великого масиву танатологічних народних уявлень і дій, зокрема і тих, що втратили застосунок, таких, як, скажімо, ігри при мерцеві – «грушки».

Натомість у Рісто Василевскі змальований значно вужчий сегмент ритуалу переходу. З-поміж наративних прийомів і технік, якими послуговується поет, головним є потік свідомості, а в царині зображально-виражальних засобів – метафора і символ, завдяки яким досягається ефект незвичайності та відбувається проникнення у трансцендентну сутність. Глибокого символічного змісту у поезії набувають образи каменя, озера та гори наприкінці поезії, коли батько ліричного героя вказує на місце власного вічного спочинку:

*Я – ні живий, ні мертвий,
іду за ним та киваю головою, –
так, ніби мені зрозуміло,
навіть те, що чекає мене...
але глибоко в душі уявляю
картину з якимсь каменем,
що на верхівці Гори
хилиться то до одного,
то до іншого Озера,
дивиться прямо у небо,
і не дозволить,
щоб нас хтось викорчував.*

Образ каменя на горі має велику кількість тлумачень і прочитань, передусім в біблійній площині. Це – місце поєднання землі та неба, горішньої та долішньої сфер буття. Наріжний камінь, камінь віри на горі Сіон, «живий, дорогоцінний», «що відкинули люди Його, але вибрав Бог», «і камінь спотикання, і скеля спокуси» (Перше соборне послання 988-1988: 1486). Він асоціюється з жертвником Бога і брїлою з Елеонської гори, звідки Господь зійшов у небо, залишивши дивовижний відбиток на тверді. А ще з надгробком – пам'ятником; розгортання сенсів, справді, безкінечне.

Висновки і пропозиції. Як бачимо на прикладі поховальної обрядовості у літературному дискурсі, письменство ретранслює світоглядні уявлення того чи того народу в певний історичний час. Давні вірування, пов'язані з екзистенційним поняттям смерті, наділені тривкістю; синкретичні за своєю природою, оскільки поєднують язичницькі та християнські компоненти.

Обрані нами для аналізу тексти були уведені до широкого кола тематично споріднених фольклорних, релігійних та апокрифічних творів. Відтак вказано на алюзії до народної словесності у заголовку та сюжетній канві новели Марії Матіос. Акцентовано на розбіжностях у трактуванні певних елементів поховальної обрядовості в народних і релігійних віруваннях, з одного боку, та в хudoжньому просторі обох авторів, з іншого. Комплекс поховальної звичаєвості у творах «Розмова про батьківський вибір місця для домовини» і «Не плачте за мною ніколи» вивчений на різних рівнях: філософсько-релігійному, соціокультурному, морально-етичному. Зокрема, зауважено, що в масиві літературних текстів зазвичай розглядалися причинно-наслідкові зв'язки між посейбічним і потойбічним буттям. У новелі Марії Матіос питання гріха і спокути осмислюється на передпоховальному етапі, у першу чергу, через поняття «легкої» та

«естетичної» смерті. Стаття містить деякі посутнісні зауваги, які виходять за проблемні межі студії і стосуються творчості письменниці загалом.

У дослідженні визначено спільне та відмінне у поховальних традиціях, репрезентованих Рісто Василевські та Марією Матіос. Підкреслено, що попри глибинний, неявний, імпліцитний перегук на рівні культурних кодів, аналізовані твори засадничо відрізняються в царині поетики. Марія Матіос, розкриваючи народний світогляд, вдається до використання міфологічно-архетипних сутностей, етнографізмів, фольклорних мотивів; охоплює не локальний простір, а топоси життя і смерті в цілому. Рісто Василевські притаманне інтуїтивне мистецьке пізнання світу, відтворення плину духовного життя завдяки потоку свідомості, основними зображально-виражальними засобами у його вірші є метафора і символ.

Тема людини перед обличчям смерті, розпоряджень щодо поховання перспективна для опанування надалі у стосунку до морального та національного аспектів, з погляду трансформацій поховальної обрядовості тощо.

Використана література

- Гнатюк, Володимир М. «Похоронні звичаї й обряди». [В:] Етнографічний збірник. Львів: НТШ, Т. 31–32. 1912 : 203–424.
- [Gnatük, Volodimir M. «Pohoronni zvičai j obrâdi». [V:] Etnografičnij zbirnik. L'viv: NTŠ, T. 31–32. 1912 : 203–424]
- Гузій, Роман Б. З народної танатології: карпатознавчі розсліди. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007.
- [Guzij, Roman B. Z narodnoi tanatologii: karpatoznavčï rozslidi. L'viv: Ìnstitut narodoznavstva NAN Ukraini, 2007]
- Дзюба, Тетяна А. «Мотив гріха і спокути у драмі на три життя Марії Матіос “Солодка Даруся”». [В:] Тетяна Дзюба. Талант як міра ваги: діалоги, літературно-критичні та літературознавчі тексти. Ніжин: ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф»», 2008: 113–121.
- [Dzûba, Tetâna A. «Motiv griha i spokuti u dramì na tri žittâ Marii Matios “Solodka Darusâ”». [V:] Tetâna Dzûba. Talant âk mira vagi: dialogi, literaturno-kritični ta literaturoznavčï teksti. Nižin: TOV «Vid-vo «Aspekt-Poligraf»», 2008: 113–121]
- Костомаров, Микола. «Несколько слов о славяно-русской мифологии в языческом периоде, преимущественно в связи с народной поэзией». [В:] Микола Костомаров. Слов'янська міфологія: вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994: 257–279.
- [Kostomarov, Mikola. «Neskol'ko slov o slavâno-russkoj mifologii v âzyčeskom periode, preimušestvenno v svâzi s narodnoû poëzieû». [V:] Mikola Kostomarov. Slov'âns'ka mifologiâ: vibrani pracï z fol'kloristiki j literaturoznavstva. Kyiv: Libid', 1994: 257–279]
- Лексикон загального та порівняльного літературознавства (голова ред. А. Волков). Буковинський центр гуманітарних досліджень. Чернівці: Золоті литаври, 2001.
- [Leksikon zagal'nogo ta porivnâl'nogo literaturoznavstva (golova red. A. Volkov). Bukovins'kij centr humanitarnih doslidžen'. Černivci: Zoloti litavri, 2001]

- Маєрчик, Марія С. Ритуал і тіло = Ritual and body: структурно-семантичний аналіз обрядів українського родинного циклу. Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, НАН України, Ін-т народознавства. Київ: Критика, 2011.
- [Maêrčik, Mariâ S. Ritual i tilo = Ritual and body: strukturno-semantičnij analiz obrâdiv ukraïns'kogo rodinnogo ciklu. Ukr. nauk. in-t Garvard. un-tu, NAN Ukraini, In-t narodoznavstva. Kyiv: Kritika, 2011]
- Михайлецький, Осип. «Похоронні звичаї й обряди в селі Тростянці Снятинського пов[іту]». [В:] Етнографічний збірник. Львів: НТШ, Т. 31–32. 1912: 302–315.
- [Mihajlec'kij, Osip. «Pohoronni zvičai j obrâdi v seli Trostânci Snâtins'kogo pov[itu]». [V:] Etnografičnij zbirnik. L'viv: NTŠ, T. 31–32. 1912: 302–315]
- «Ой лежало моє трумно штири роки дурно». [В:] С. В. Мишанич (ред.) З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади. Ужгород: Карпати, 1981.
- [«Oj ležalo moê trumno štiri roki durno». [V:] S. V. Mišanič (red.) Z gir Karpats'kih: Ukrain's'ki narodni pisni-baladi. Užgorod: Karpati, 1981]
- Чмелик Роман П. «Сім'я і сімейний побут». [В:] С. П. Павлюк та ін. (ред.) Українське народознавство. Львів: Фенікс, 1994: 203–240.
- [Čmelik Roman P. «Sim'â i simejnij pobut». [V:] S. P. Pavlûk ta in. (red.) Ukrain's'ke narodoznavstvo. L'viv: Feniks, 1994: 203–240]
- Чубинський, Павло Платонович. С. К. Гаркавий, Ю. О. Іванченко (упоряд.) Мудрість віків: українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського: у 2 кн. Київ: Мистецтво, 1995.
- [Čubins'kij, Pavlo Platonovič. S. K. Garkavij, Ū. O. Ivančenko (uporâd.) Mudrist' vikiv: ukrains'ke narodoznavstvo u tvorčij spadšini Pavla Čubins'kogo: u 2 kn. Kyiv: Mistectvo, 1995]
- Етнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях: Рассказы, сказки, предания, пословицы, загадки и проч. Сост.: Б. Д. Гринченко. Вып. 2. Чернигов: Типография Губернского земства, 1897.
- [Ètnografičeskie materialy, sobrannye v Černigovskoj i sosednih s nej guberniâh: Rasskazy, skazki, predaniâ, poslovicy, zagadki i proč. Sost.: B. D. Grinčenko. Vyp. 2. Černigov: Tipografiâ Gubernskogo zemstva, 1897]

Джерела

- Василевські, Рісто. Серце кола: оди та інші вірші. З сербськ. перекл. Сергій Дзюба, Олена Дзюба-Погребняк та ін. Київ – Чернігів: ТОВ «Вид-во “Десна Поліграф”», 2018.
- [Vasilevski, Risto. Serce kola: odi ta inši virši. Z serbs'k. perekl. Sergij Džûba, Olena Džûba-Pogrebniâk ta in. Kyiv – Černigiv: TOV «Vid-vo “Desna Poligraf”», 2018]
- Василевські, Рісто. Храм, справді, храм. Поезії. Перекл. з македонської Анни Багряної, упоряд. Анна Багряна. Луцьк: Твердиня, 2011.
- [Vasilevski, Risto. Hram, spravdi, hram. Poezii. Perekl. z makedons'koi Anni Bagrânoi, uporâd. Anna Bagrâna. Luc'k: Tverdinâ, 2011]
- Матіос, Марія В. «Не плачте за мною ніколи». [В:] Марія Матіос. Життя коротке: кн. прози. Львів: Кальварія, 2001: 207–234.
- [Matios, Mariâ V. «Ne plačte za mnoû nikoli». [V:] Mariâ Matios. Žittâ korotke: kn. prozi. L'viv: Kal'variâ, 2001: 207–234]

- Перше соборне послання св. апостола Петра. Библија або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту (перекл. І. Огієнко). Глава II. 6–8. 1988.
- Perše soborne poslannâ sv. apostola Petra. Bibliâ abo Knigi Svâtogo Pis'ma Starogo i Novogo Zapovitu (perekl. Ī. Ogiĕnko). Glava II. 6–8. 1988
- Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. S ukrajinskog prevela Dijana Dill. Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinja, Knjižnica Ucrainiana croatica, Knjiga 8. 2011.

Тетјана Дзјуба

МОТИВ ДОСТОЈАНСТВЕНОГ ОПРОШТАЈА У ПЕСМИ РИСТА ВАСИЛЕВСКОГ „РАЗГОВОР О ОЧЕВОМ ИЗБОРУ МЕСТА ЗА ГРОБ” И ПРИЧИ „НИКАД НЕ ПЛАЧИТЕ ЗА МНОМ” МАРИЈЕ МАТИОС

Резиме

Ако је метаконцепт смрти и погребних обреда у украјинској класичној књижевности одавно постао предмет научне рецепције, онда модерна књижевност са ове тачке гледишта није довољно проучавана. Врло је мало компаративних студија о наведеним питањима, посебно у оквиру словенских књижевности. Реализацију таквих студија отежава стање преводилачке праксе, коју карактерише спорадичност, несистематичност, пажња према споредним текстовима а не према најбољим уметничким остварењима. Стога такве компаративне студије су изузетно актуелне.

У овом раду се пореде дела два водећа модерна писца – Риста Василевског, српско-македонског писца, и Марије Матиос из Украјине, која садрже погребне обреде. Текстови који су одабрани за анализу сагледавају се у контексту тематски повезаних фолклорних, религиозних и апокрифних дела.

Указује се на алузије на народну књижевност у наслову и сижеу приповетке Марије Матиос. Акцент је стављен на разлике у тумачењу појединих елемената погребног обреда у народној и црквеној традицији, с једне стране, и у уметничком простору оба аутора, с друге. Комплекс погребних обичаја у делима „Разговор о очевом избору места за гроб“ и „Никад не плачите за мном“ проучава се из различитих аспеката – филозофско-религијског, социкултурног, моралног и етичког.

У раду су истакнуте аналогije и разлике у књижевним пројекцијама танатолошких идеја у текстовима Риста Василевског и Марије Матиос. Запажа се да су поред тематске сличности анализирана дела суштински различита у области поетике. Марија Матиос користи митолошке и архетипске кодове, етнографизме, фолклорне мотиве како би разоткрила колективну свест која не покрива локални простор, већ топос живота и смрти уопште. Ристо Василевски приказује много ужи сегмент ритуала прелаза. Међу наративним техникама које користи овај аутор главна је ток свести. Стил писца одликује интуитивно уметничко сагледавање стварности. Водећа ликовно-изражајна средства у његовој песми су метафора и симбол, преко којих се постиже ефекат необичности и долази до понирања у трансцендентну суштину.

Кључне речи: метафора, симбол, етнографија, погребни обреди, народна веровања, обред прелаза.